

УДК 340.12(436+7/8)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.47>

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Кадуха І.В.,
аспірант

*факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
e-mail: vanias94@ukr.net*

Кадуха І.В. Право на охорону здоров'я в системі соціальних прав людини.

У сучасній науковій літературі питання права на охорону здоров'я розглядається у контексті широкого спектра дисциплін, включаючи медичне право, міжнародне право та соціальні науки. Важливим кроком у формуванні правової основи права на здоров'я стало прийняття Статуту (Конституції) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у 1946 році, який проголосив, що «володіння найвищим досяжним рівнем здоров'я є одним з основних прав будь-якої людини». Ця декларація стала основою для подальшого розвитку міжнародних стандартів у галузі охорони здоров'я, включаючи Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, який у статті 12 визнає право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

Дослідження та наукові роботи, присвячені праву на охорону здоров'я, висвітлюють різноманітні аспекти цієї проблематики, включаючи аналіз національних систем охорони здоров'я, вивчення міжнародних стандартів та їх вплив на національне законодавство, а також розробку рекомендацій щодо забезпечення рівного доступу до медичних послуг. Незважаючи на значні досягнення в розробці міжнародних норм та стандартів, існують виклики, пов'язані з їх впровадженням на національному рівні, включаючи необхідність адаптації національних законодавчих та інституційних рамок до міжнародних зобов'язань.

Україна, як і багато інших країн, прагне відповідати міжнародним стандартам у галузі права на охорону здоров'я, зіткнувшись при цьому з рядом викликів, що вимагають комплексного підходу до реформування національної системи охорони здоров'я. Важливу роль у цьому процесі відіграють наукові дослідження, які допомагають ідентифікувати прогалини в законодавстві та практиці, а також розробляти обґрунтовані рекомендації щодо їх усунення.

Враховуючи зазначені аспекти, ця стаття покликана не лише аналізувати теоретичні основи права на охорону здоров'я, але й висвітлювати практичні кроки та виклики, з якими зіштовхується Україна на шляху до його повноцінної реалізації.

Ключові слова: міжнародне право, система охорони здоров'я, медичні послуги, медична допомога.

Kaduha I.V. The right to health care in the system of social human rights.

In the current academic literature, the right to health is considered in the context of a wide range of disciplines, including medical law, international law and social sciences. An important step in the formation of the legal framework for the right to health was the adoption of the WHO Constitution in 1946, which proclaimed that «the enjoyment of the highest attainable standard of health is a fundamental right of every human being». This declaration became the basis for the further development of international health standards, including the 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, which in Article 12 recognises the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health.

Research and scholarship on the right to health covers various aspects of this issue, including analyses of national health systems, examination of international standards and their impact on national legislation, and development of recommendations to ensure equal access to health services. Despite the

significant achievements in the development of international norms and standards, there are challenges related to their implementation at the national level, including the need to adapt national legislative and institutional frameworks to international obligations.

Ukraine, like many other countries, is striving to meet international standards in the field of the right to health, while facing a number of challenges that require a comprehensive approach to reforming the national healthcare system. Scientific research plays an important role in this process, helping to identify gaps in legislation and practice, as well as to develop sound recommendations for their elimination.

Given these aspects, this article aims not only to analyse the theoretical foundations of the right to healthcare, but also to highlight the practical steps and challenges that Ukraine faces on the way to its full implementation.

Key words: international law, health care system, medical services, medical care.

Постановка проблеми. Сфера охорони здоров'я в Україні, як і в багатьох інших країнах, стикається з низкою викликів, що вимагають негайних та ефективних рішень. Традиційна орієнтація на лікування захворювань, а не на їх попередження, призводить до значних фінансових витрат і водночас не забезпечує належного рівня здоров'я населення. Реформа охорони здоров'я, яка почала впроваджуватися в Україні, спрямована на переорієнтацію від лікування до профілактики та зміцнення здоров'я, створення ефективної системи громадського здоров'я за принципами децентралізації та субсидіарності.

Однак, реалізація цих змін зустрічається зі складнощами, зокрема з опором з боку деяких медичних працівників та скептицизмом частини населення. Крім того, глобальні виклики, такі як пандемії, зростання хронічних неінфекційних захворювань, вимагають від системи охорони здоров'я гнучкості, інноваційного підходу до лікування та профілактики, а також забезпечення рівного доступу до медичних послуг для всіх верств населення.

У цьому контексті, право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, яке визнано міжнародними договорами та національним законодавством, виступає як ключовий принцип реформування галузі. Ефективна реалізація цього права вимагає від держави забезпечення доступності, прийнятності та якості медичних послуг, освіти і профілактики на основі потреб громадян та з урахуванням соціально-економічних реалій.

Система охорони здоров'я в Україні знаходиться під впливом численних економічних, соціальних, та політичних факторів, які в сукупності формують виклики до забезпечення громадянам права на найвищий досяжний рівень здоров'я. Економічні обмеження, які посилюються внутрішніми та зовнішніми кризами, впливають на обсяги державного фінансування охорони здоров'я, що безпосередньо позначається на доступності та якості медичних послуг. Соціальні чинники, включаючи старіння населення, зростання хронічних захворювань, та соціально-економічну нерівність, посилюють тиск на медичну систему, вимагаючи від неї адаптації до змінюваних потреб суспільства.

Політичні рішення та реформи в галузі охорони здоров'я, спрямовані на модернізацію медичної інфраструктури та впровадження електронної системи охорони здоров'я, зіткнулися з викликами, пов'язаними з обмеженими ресурсами, недостатньою підготовкою медичних кадрів, та складністю імплементації нових технологій. Водночас, існує потреба у забезпеченні бездискримінаційного доступу до медичних послуг, особливо для вразливих груп населення, що вимагає від держави активних дій для виправлення існуючих недоліків у системі охорони здоров'я.

У світлі цих викликів, постановка проблеми в системі охорони здоров'я України вимагає комплексного підходу до аналізу впливу економічних, соціальних, та політичних факторів на реалізацію права громадян на охорону здоров'я. Тільки такий підхід дозволить визначити ефективні стратегії та механізми забезпечення доступності, прийнятності, та якості медичних послуг для всіх верств населення.

Стан опрацювання цієї проблематики знайшов своє відображення у ряді міжнародних документів, що визначають правові та етичні основи забезпечення медичних послуг на глобальному рівні. Серед ключових документів, що мають значний вплив на розвиток правових норм у цій сфері в Україні, варто виділити: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, який визнає право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я; Конвенцію про права інвалідів, Конвенцію про права дитини, та Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, які в подальшому уточнюють та розширюють розуміння цього

права, акцентуючи на важливості індивідуального підходу та недискримінації; Європейську соціальну хартію, яка встановлює стандарти в області соціальних прав, включно з правом на охорону здоров'я, наголошуючи на необхідності створення умов для ефективного здійснення цього права.

Зобов'язання, що випливають зі вказаних документів, вимагають від держав-учасниць забезпечення доступності, прийнятності, та якості медичних послуг для всіх громадян, з особливою увагою до вразливих груп населення. Аналіз міжнародного досвіду та національного законодавства України демонструє послідовне прагнення держави відповідати міжнародним стандартам у цій сфері, хоча реалізація цих зобов'язань у практичному плані ще зустрічає значні виклики.

У зв'язку з вищевикладеним, постає завдання щодо роз'яснення значення та змісту права на здоров'я, що взаємодіє з іншими основоположними правами людини, що знайшло відображення в низці наукових досліджень [3, с. 72–101].

Метою статті є аналіз права на охорону здоров'я як одного з основних соціальних прав людини, враховуючи його визнання та закріплення в міжнародних документах та конвенціях. Стаття спрямована на вивчення різноманітних аспектів цього права, включаючи його правове оформлення, виклики, які стоять перед країнами у забезпеченні доступу до якісних та ефективних медичних послуг, та роль міжнародної спільноти у цьому процесі.

Особлива увага приділяється аналізу стану реалізації цього права в Україні, враховуючи сучасні виклики, такі як потреба в реформуванні системи охорони здоров'я, підвищення якості медичного обслуговування, та забезпечення рівного доступу до медичних послуг для всіх громадян. Через детальний огляд наукових досліджень та аналітичних робіт, присвячених вивченню права на охорону здоров'я, стаття прагне виявити основні перешкоди та можливості для удосконалення системи охорони здоров'я в контексті реалізації цього фундаментального права.

З огляду на значні виклики, такі як необхідність забезпечення рівного доступу до лікування, особливо для жителів сільської місцевості, та забезпечення медичними товарами і послугами на недискримінаційній основі, стаття має на меті оцінити поточний стан системи охорони здоров'я та ідентифікувати шляхи її оптимізації. Особлива увага приділяється аналізу існуючих проблем з доступом до спеціалізованої медичної допомоги та життєво важливих ліків, а також розгляду опитувань та дискусій серед населення щодо цих питань.

Метою статті є не лише дослідження наявної ситуації, а й визначення потенційних шляхів реформування системи охорони здоров'я, які зможуть забезпечити всім громадянам доступ до високоякісної медичної допомоги. Це передбачає аналіз міжнародного досвіду, вивчення кращих практик, та рекомендації щодо їх адаптації та впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Право на охорону здоров'я вважається одним із основоположних людських прав, яке забезпечує кожній особі можливість досягти найвищого стандарту фізичного та психічного здоров'я, необхідного для гідного життя. Воно є важливим елементом системи гарантій соціальної захищеності та сприяє соціально-економічному розвитку країн.

Міжнародне право, зокрема Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, закріплює право на охорону здоров'я, вимагаючи від держав-учасниць вживати заходів для його поступової реалізації [1, с. 7–37]. Особливе місце в цьому контексті займає концепція «найвищого досяжного рівня здоров'я», яка враховує не тільки медичні, а й соціальні, екологічні та інші фактори, що впливають на здоров'я людей.

Важливим аспектом реалізації цього права є забезпечення доступності, прийнятності та якості медичних послуг. Це означає, що медичні послуги мають бути доступні для всіх без дискримінації, відповідати культурним особливостям пацієнтів та бути науково обґрунтованими та ефективними.

У контексті України, реформування системи охорони здоров'я та впровадження концепції «Гарантованого пакету медичної допомоги» є кроками на шляху до реалізації права на охорону здоров'я. Це передбачає зміцнення принципу універсальності доступу до медичних послуг та забезпечення ефективної медичної допомоги на основі потреб населення.

Впровадження медичної реформи в Україні та створення Госпітальних округів має на меті підвищити доступність та якість медичних послуг, забезпечити рівний доступ до медичної допомоги для всіх верств населення, незалежно від їх місця проживання чи соціального статусу. Реформи спрямовані на гарантування «Гарантованого пакету медичної допомоги», який включає в себе набір базових медичних послуг та ліків, що мають бути доступні кожному громадянину.

Теоретичні аспекти права на охорону здоров'я охоплюють не лише забезпечення медичних послуг, але й створення умов для здорового способу життя, включаючи доступ до чистої води,

безпечного харчування, достатньої фізичної активності, та контроль над шкідливими звичками. Це вимагає комплексного підходу до реалізації права на охорону здоров'я, який включає співпрацю між різними секторами держави, громадським сектором та міжнародною спільнотою.

Реалізація права на охорону здоров'я в різних країнах передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення доступності, прийнятності, і якості медичних послуг для всіх верств населення.

Держави зобов'язані забезпечувати доступ до лікувальних установ, медичних товарів і послуг на недискримінаційній основі, особливо для вразливих або соціально відчужених груп. Це включає забезпечення основними медикаментами, які час від часу визначаються в Програмі дій ВООЗ щодо основних лікарських засобів, та справедливий розподіл усіх медичних товарів і послуг.

Проблема боротьби всіх націй за досягнення максимально можливого рівня здоров'я має на увазі широку мережу маніпуляцій, що їх мають здійснювати всі країни, як індивідуально, на основі їхнього національного законодавства, так і згідно з міжнародними актами, конвенціями, правилами тощо, ухваленими деякими відповідними органами, і передусім ООН і ВООЗ [5].

Одним з ключових аспектів практичної реалізації права на охорону здоров'я є формування гарантованого переліку послуг, що покриватиметься через систему державного солідарного медичного страхування. В Україні, наприклад, державний гарантований пакет медичної допомоги включає первинну медичну допомогу, екстрену медичну допомогу, основні види амбулаторних та стаціонарних послуг, а також амбулаторні рецептурні лікарські засоби, вартість яких відшкодовується через механізм реімбурсації [2].

Ці практичні заходи демонструють поступове здійснення зобов'язань держав щодо реалізації права на охорону здоров'я, враховуючи економічні труднощі та обмеженість ресурсів. Основна мета полягає в тому, щоб максимально ефективно використовувати наявні ресурси для забезпечення найвищого досяжного рівня здоров'я для всіх громадян, з особливою увагою до вразливих груп населення [6].

Реалізація права на охорону здоров'я на практиці включає широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення доступності, якості та прийнятності медичних послуг для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу або місця проживання.

Однак, на шляху реалізації цього права стоять численні виклики, зокрема нестача фінансування, недостатня матеріально-технічна база, особливо в сільській місцевості, де медичні заклади часто опираються на застаріле обладнання, створене ще за радянських часів. Важливим аспектом є також забезпечення доступності спеціалізованої медичної допомоги та життєво важливих ліків, доступ до яких часто обмежений через фінансові бар'єри.

Держава Україна прагне вирішити ці проблеми через запровадження реімбурсації вартості лікарських засобів та впровадження електронної системи охорони здоров'я, що має сприяти підвищенню ефективності медичного обслуговування та контролю якості послуг.

Проте, на шляху реалізації цього права стоять значні виклики, серед яких:

- *Переорієнтація на профілактику та зміцнення здоров'я.* Традиційна орієнтація системи охорони здоров'я на лікування захворювань потребує зміни у напрямку зміцнення здоров'я та профілактики. Це включає підвищення обізнаності населення, заохочення здорового способу життя та зменшення факторів ризику неінфекційних захворювань.

- *Розвиток громадського здоров'я.* Важливість децентралізації та субсидіарності у системі громадського здоров'я наголошується через залучення місцевого самоврядування до імплементації політики у сфері громадського здоров'я, що включає санітарне та епідеміологічне благополуччя населення на місцевому рівні.

- *Електронна система охорони здоров'я (E-Health).* Розробка та впровадження електронної системи охорони здоров'я в Україні вказує на спробу створення прозорої та ефективної системи, яка забезпечить доступ громадян до якісного лікування. Однак виникають питання щодо логістики, фінансування та навчання медичних працівників для роботи з новою системою.

- *Забезпечення доступу до медичної допомоги.* Виклики, пов'язані з доступністю медичної допомоги, особливо для сільського населення та вразливих груп, вимагають створення ефективної та сучасної медичної мережі. Це передбачає забезпечення доступу до лікувальних закладів, медичних товарів і послуг на недискримінаційній основі [6].

Ці виклики вимагають інтегрованого підходу до реформування системи охорони здоров'я, включаючи інвестиції в інфраструктуру, підвищення якості медичного обслуговування, забезпе-

чення рівного доступу до медичних послуг для всіх категорій населення, а також зміцнення системи громадського здоров'я.

Розвиток міжнародного права в сфері охорони здоров'я відображений у різноманітних спеціалізованих конвенціях, які адресують питання права на здоров'я конкретних груп населення, включаючи Міжнародну конвенцію про расову дискримінацію 1965 р., Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Конвенцію ООН про права дитини 1989 р., Міжнародну конвенцію про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 р. [4, с. 22–25].

Значну роль у просуванні права на охорону здоров'я відіграє ВООЗ, заснована в 1948 році. Статут ВООЗ проголошує право кожної людини на найвищий можливий рівень здоров'я як одне з фундаментальних прав людини без відмінностей за расою, релігією, політичними переконаннями, економічним чи соціальним становищем.

Ці міжнародні ініціативи та програми відображають зобов'язання глобальної спільноти сприяти реалізації права на охорону здоров'я через розробку та впровадження політик, спрямованих на забезпечення умов, необхідних для підтримки здорового способу життя та доступу до якісних медичних послуг для всіх без виключення.

Програма дій ВООЗ з основних лікарських засобів та різноманітні глобальні ініціативи, такі як цілі сталого розвитку, приділяють велику увагу питанням доступу до якісних медичних послуг та ліків. Важливим аспектом є забезпечення доступності, прийнятності та якості медичних послуг на недискримінаційній основі, особливо для вразливих або соціально відчужених груп населення.

Міжнародні конвенції, такі як Конвенція про права інвалідів, Конвенція про права дитини, а також регіональні документи, зокрема Європейська соціальна хартія, підкреслюють важливість реалізації права на охорону здоров'я в контексті конкретних груп населення.

Ці міжнародні зобов'язання стимулюють країни до розробки та впровадження національних стратегій у галузі охорони здоров'я, які базуються на епідеміологічних даних та спрямовані на покращення здоров'я вразливих та маргіналізованих груп населення.

Висновки. Право на охорону здоров'я, як визначено в міжнародних конвенціях та пактах, є фундаментальним соціальним правом, що впливає на всі аспекти суспільного розвитку. Визнання цього права і його закріплення в таких документах, як Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, підкреслює його значення для забезпечення гідного рівня життя і здоров'я для всіх верств населення.

Розвиток і закріплення права на охорону здоров'я у міжнародному праві відображає зростаюче розуміння того, що здоров'я не лише є основною умовою індивідуального добробуту, але й важливим чинником соціально-економічного розвитку країн та зміцнення глобальної безпеки. Отже, забезпечення доступу до якісної медичної допомоги для всіх стає не просто етичним зобов'язанням держав, а критично важливою інвестицією в майбутнє суспільств.

Розглянуті матеріали підкреслюють, що хоча право на охорону здоров'я має міцне міжнародно-правове підґрунтя, його реалізація на національному рівні часто стикається з викликами, пов'язаними з нестачею ресурсів, нерівним доступом до медичних послуг та необхідністю адаптації національних охоронних систем до змінюваних потреб населення.

Таким чином, існує необхідність глобальної співпраці та інноваційних підходів для подолання існуючих бар'єрів у реалізації права на охорону здоров'я. Важливим аспектом є також залучення громадськості та розробка політик, які забезпечать рівний доступ до медичних послуг для всіх громадян, незалежно від їх соціального та економічного статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. // Права людини: Зб. міжнародних договорів. Організація Об'єднаних Націй. – Нью-Йорк і Женева, 2002. – Т. I. Універсальні договори. – Ч. 1.
2. Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, схвалено розпорядженням КМУ від 30.11.2016 № 103-р.
3. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Нюрнберзький процес і прогресивний розвиток міжнародного права // Міжнародне право – International Law. – 2006. – № 3 (27).
4. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Ювілей африканської системи прав людини і народів // Євразійський юридичний журнал. – 2012. – № 2 (45).

5. Мохаммад Хасан. Право на охорону і захист здоров'я в міжнародному праві // Міжнародне право – International Law. 2005. № 4 (24). С. 259.
6. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The right to the highest attainable standard of health (Twenty-second session, 2000), U.N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000), reprinted in Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.6 at 85 (2003).